

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/15, p. 383-396

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12007>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'NUN ANKARA ROMANINDA KENTLEŞME VE REKREASYON ALGISI

Nilüfer GÜNER*

ÖZET

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ünlü romanı Ankara'nın Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Kitap Ankara'nın Sakarya Savaşı öncesi tarihinden başlayıp, Cumhuriyetin ilan edildiği dönemde ve bu dönemden sonraki yıllarda geçirmiş olduğu dönüşümü sosyo-kültürel ilişkiler ve mekânlar üzerinden tartışmaktadır. Roman temelde üç bölüm şeklinde kurgulanmıştır. Birinci bölüm, 1922 Sakarya savaşı öncesi dönem ile başlamakta, Nazif Beyin ve eşi Selma Hanım'ın Ankara'ya gelişleri ve yerleşmelerini konu almaktadır. İkinci bölüm Cumhuriyetin ilan edildiği 1922- 1926 yılları arasında yaşanan değişim ve yenilikçi döneme vurgu yapmaktadır. Son bölümde ise Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda yaşanan toplumsal değişim, sosyal ilişkiler ve mekânsal dönüşüme değinilmektedir. Bu makale temelde, sosyo kültürel ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynayan kamusal mekânlar ve bu mekânlarda yer alan aktiviteleri kitaba referansla incelemektedir. Özelde ise bu makale, sosyal yaşamı da biçimlendiren rekreasyonel faaliyetlerin neler olduğu ve nasıl şekillendiği, romanın geçtiği dönemde kişiler tarafından ne şekilde algılandığı ve kişilerin yaşam biçimlerine etkini tartışmaktadır. Makale, Cumhuriyetin ilan edildiği dönemde sıfırdan bir "Başkent" in yaratılması süreci ve bu sürecin kentleşme boyutunu incelemektedir. Bu bağlamda yeni kurulmakta olan, gelişmemiş bir kentte yaşamının getirdiği sorunlar ve sıkıntılar ile bunların roman kahramanlarının günlük yaşamları üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Bu makalenin özgünlüğü, bir kentin gelişimini ve dönüşümünü roman karakterlerinin yaşamlarını temel alarak tartışabilmesidir. Kentsel dönüşüm, rekreasyon alanları ve rekreasyon olanaklarına dair çıkarımlar, romandan yapılan alıntılar üzerinden tartışılmış ve bütünsel bir kurgu içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, kentleşme, rekreasyon, Yakup Kadri Karaosmanoğlu

* Yrd. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, El-mek: nilufergurer@gmail.com

---

**URBANIZATION AND PERCEPTION OF RECREATION IN
YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'S ANKARA NOVEL**

ABSTRACT

Yakup Kadri Karaosmanoglu's famous novel called Ankara has a significant place in Turkish literature. The book discusses the transformation of the city of Ankara from the period of pre-Sakarya War, through the declaration of Turkish Republic to the early Republican era with regard to socio-cultural relations and spatial concerns. The novel is structured in three parts. The first part starts with picturing the pre-Sakarya War (pre-1922) period and tells about Nazif Bey and his spouse Selma Hanim's arrival to and settlement in Ankara. The second part emphasizes the changes and reforms experienced between the years 1922 and 1926. The last part portrays social change, social relations and spatial transformation in the aftermath of the declaration of the Republic.

This article mainly examines public spaces and activities taking place therein which are crucial for the formation of socio-cultural relations within the context of the book. In particular, it discusses what recreational activities that shape social life are, how they are shaped, in what way they are perceived by the people of the novel and their impacts on their lifestyles. The article examines the creation of a capital city in the early Republican era and the urbanization dimension of this process. In this regard, problems and difficulties associated with living in a newly-established and underdeveloped city and their impacts on the heroes' daily lives are analyzed. The originality of this article lies in its ability to discuss the development and transformation process of the city by focusing on the lives of the characters. Inferences regarding urban development, recreational areas and recreational facilities are made through the examination of quotations from the novel and an overall comprehensive evaluation is provided.

STRUCTURED ABSTRACT

Urbanization and recreation are two concepts that have been in interaction with each other since ancient times. As settlements develop and begin to grow resting and socialization understandings of individuals change in parallel with this process, and their leisure time activities start to vary. In this article, Yakup Kadri Karaosmanoglu's Ankara Novel, in which this processes and changes are experienced, is examined.

The novel is a significant work where the urbanization process, the social and cultural changes individuals experienced and the development of urban life and recreational opportunities came along with these changes during the foundation of the Republic and the proclamation of Ankara as the capital city in the aftermath can be traced. Having this in mind, the relationship between urbanization and recreation and the perception of recreation in the Republican period are examined in the first chapter. In the second chapter, urbanization process and changing recreation concerns are tried to be analyzed through the periods covered by the novel and experiences of the characters of the novel. In the last

chapter, based on the inferences made from the novel, the necessity of having a holistic perception of the relationship between development and urbanization is emphasized together with the impact of constituents and socio-cultural reflections of this process.

Recreation is a concept which has developed and changed since primitive societies and it has been transformed with the current living conditions and technologies. While being effected by the spatial set-up and socio-cultural structuring of the city, recreation also shapes the individuals in terms of their personal development. When recreational activities first started to develop, they were shaped by the individuals' daily life activities rather than spatial impacts and they were mostly celebration occasions. Nevertheless, in time, these activities transformed into time-demanding activities, particularly when spatial set-ups started to affect the process. Development level of the societies became a determining factor in terms of recreation - as the welfare of the individual increased, ordered lifestyles started to shape recreational preferences.

In the establishment period of the Republic, various changes and innovations can be observed in urbanization and recreation as well as in many other subjects in Turkey. The revolutions carried out under the leadership of Atatürk also influenced the traditional life styles (Zorba, 2007) and individuals entered a new transition process from a traditional life style to the one that was designed for them. In this period, construction of Ankara, which had been a town-like settlement, as a modern capital city was taken on the agenda and the city reconstruction and planning processes accelerated. With the effect of the period and as a result of the "westernization and modernization" efforts, the European capitals were taken as examples and a new development period was initiated. However, when the economic and social situation of Turkey in that period is evaluated, it is seen that the famine and economic distress experienced in the country were reflected on the urban life and that there were no infrastructure networks such as electricity, water, etc. and transportation facilities were very limited in many cities in the 1930s (Uludağ, 1998). It is anticipated that the recreation opportunities were very limited during such a transition period.

While there were only vineyard houses, gardens, and highlands as recreation areas in Ankara before the Republic (Uludağ, 1998), the definition of recreation began to change with the transformation in the social structure after it became the capital city (with the migration of diplomats, bureaucrats, and high-ranking members to Ankara), and new places and facilities emerged according to the needs of the new social classes (Tiken, 2013). Yakup Kadri Karaosmanoğlu's Ankara Novel examines the social and spatial reflections of this change in terms of different groups living in the city and refers to the expectations, disappointments, and unhappiness of those who migrated from Istanbul (a relatively more developed city) to a newly-urbanizing and modernizing capital city and draws attention to spatial differences. In the novel, conflicts, disagreements and differences in perspectives of different social groups are narrated through the characters. The three different periods mentioned in the novel and the transformation experienced in these periods present a rich content in terms of observing the spatial effects of

the social and cultural characteristics of the citizens and discussing the reflections of this process on the urban space.

The novel is composed of three separate chapters - the period before the Sakarya War (1921-1922), the period of the proclamation of the Republic (1923-1926), and the period after the proclamation of the Republic (between the years 1937 and 1943). In the first chapter, the arrival of Nazif Bey, chief of banking transactions, and his wife Selma Hanım to Ankara in 1921, their settlement to a small house in Tacettin District, and their experiences of establishing a relationship with the city and socialization for the first time are told. In the second chapter, the change in the social environment of Selma Hanım after a new marriage and her adaptation processes to the new social environment while comparing her old and new lives are elaborated on. Changes explained in this chapter through the life of Selma Hanım, is to a certain extent reflect the evaluation of the Republic and the changes it brought about with special emphasis on the lives experienced in the capital city of Ankara (Sevinç, 2009). The third chapter begins with the 14th year following the proclamation of the Republic and it reflects the changes since then. This chapter actually bears the traces of a transformation which was dreamed by the author. In this last chapter where he reflects his revolution dream (Karaosmanoğlu, 2002), the author refers to the changes in the lives of the characters of the novel, transformation experienced in social relations, reflections of the change on the perception of space and integration into urban life with the westernization process (Tiken, 2013; Yalçın Çelik, 2014).

In the first of the three periods covered in the novel, the pre-Republican years of war and social distress experienced in this period are narrated. Daily lives and social relations of individuals and spatial inadequacies in a city which was not yet developed (in the barren town of the period) are revealed with all their simplicity. In this period, the backwardness in the spatial development, inadequacy of the urban services and extremely limited recreational activities are perceived by the reader to be directly related to those difficult circumstances and to be an anticipated situation of the wartime period. When the political, physical and social situation of the city in this period is analyzed, the process in which the society was involved can be interpreted as it's effort to survive and attain freedom. Recreational habits in the daily life of this period was carried out as the socialization of the individuals spending time with their acquaintances during weekends in order to become at least slightly distant from the barren and ruin view of Ankara and to meet their resting needs in touch with nature. However, these green and vineyard-like lands, where individuals could rest and be in touch with nature, started to disappear with the efforts of urbanization and westernization.

While the second chapter examines the proclamation of the Republic, it deals with the spatial reflections of the social development, the transformation experienced by the individuals in this process, and the changing social relationships, at the same time, it effectively tells about the social disintegration created by such changes. How the urban development, innovation, and as called in the novel "westernization" were perceived by the individuals, the formation of different social classes in the society and different approaches by these classes to the change are

among the important analyses of the novel. In this period while a group in the society used all the new opportunities offered by the Republic as the “elite class”, a group of “lower class” approached this elite class sometimes with envy and sometimes with hate, and evaluated all the innovations brought by the Republic as the “degeneration form the West”. During this period in which the reconstruction of Ankara also began, those who had grown up in old Ankara had difficulty in adapting to the new Ankara - the families around Ulus and Samanpazari (those were mostly low-income, crowded, and modest families) continued their traditional life styles and found the innovations and changes experienced strange (Yüce, 2010).

In the last chapter, the six years lived after the fourteen years following the proclamation of the Republic meets the reader as a chapter that reflects the personal expectations of the author and it is where the modernization he wants to be experienced is put down. In that period, the society took its biggest steps towards westernization; wide boulevards, squares, and public spaces of a planned Capital that bore western traces, cultural opportunities and leisure time activities of the west took their places in the city as the services provided for the society. At the heart of the capital, construction of new public and cultural places and creation of open and green areas where individuals could spend time enabled everyone to access these areas, and different recreational activities were provided for all segments of the society.

The fact that the author examined the social structure of the modern Turkey (gender and social equality), innovative spatial set-up (boulevards and avenues of Europe, luxurious residences etc.), and leisure time activities of the western societies (dance, ball, concert, theater, etc.) emphasizing the social and cultural transformation, makes this novel a work that is worth examining besides its literary qualifications and ability to reflect and analyze the basic qualities of the period.

As a result, based on the novel examined it can be said that the spatial qualities, level of development, and socio-cultural structures of the societies are the determining key factors for social welfare, social relations, urban disintegration, provision of recreational activities and participation in these activities. Due to factors such as their economic situations, family structures, traditional social norms and occupations, individuals have different socio-cultural status. This differentiation shapes the life styles of individuals, determine their personal preferences and reveals the social impacts affecting these preferences.

Urbanization and development are intricate concepts which have social, cultural, economic and spatial dimensions. Thus, they cannot be considered independent of each other. If one of these concepts is ignored, innovations and services offered to the communities will trigger social disintegration, and marginalization between those who can access the facilities provided and those who cannot will be inevitable. Therefore, attaining spatial, economic and social development together with proper evaluation of all the related components is a crucial process which has to be undertaken carefully in making the society internalize the change and transformation experienced and creating high quality settlements.

Turkish Studies

Keywords: Ankara, urbanization, recreation, Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Giriş

Kentleşme ve rekreasyon kavramları eski çağlardan günümüze kadar birbirleri ile etkileşim halinde olan iki kavramdır. Yerleşimler kalkındıkça, büyümeye ve gelişmeye başladıkça, bu süreçte paralel olarak kişilerin dinlenme ve sosyalleşme anlayışları da değişmekte, katıldıkları boş zaman aktiviteleri çeşitlilik göstermektedir. Makale kapsamında, bu sürecin ve süreç içerisinde yaşanan değişimlerin net biçimde gözlemlenebildiği Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanı incelenmiştir. Roman; Cumhuriyetin ilanı, ardından Ankara kentinin 'Başkent' olma ve bununla başlayan hızlı kalkınma döneminde; kentleşme sürecinin izlenebilmesi, kişilerin yaşadığı sosyal ve kültürel değişimi, bu değişimle birlikte kentsel yaşamın ve rekreasyon olanaklarının gelişimini ortaya koyması bakımından önemli bir eser niteliğindedir. Bu bakış açısı ile çalışmanın ilk bölümünde kentleşme ve rekreasyon kavramlarının ilişkisi ve Cumhuriyet döneminde rekreasyon algısına değinilmiştir. İkinci bölümde romanda ele alınan dönemler ve bu dönemlerde, roman kahramanlarının yaşadıkları hayatlar üzerinden, yaşanan kentleşme süreci ve değişen rekreasyon konularına ilişkin çözümler yapılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise incelenen roman üzerinden elde edilen çıkarımlar temel alınarak, kalkınma ve kentleşme ilişkisinin bütünsel bir kurgu içerisinde ele alınması gerekliliği, bu süreçteki bileşenlerin etkileri ve sosyo-kültürel yansımaları vurgulanmıştır.

Rekreasyonun tarihçesi ve kentleşme

Rekreasyon ve boş zaman kavramları aslında ilk çağlardan beri insanların yaşamında olan kavramlardır. İlk ortaya çıkışının ilkel toplumlarda zorunlu aktiviteler olan beslenme, güvenlik ve temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra, avlanmanın ardından ya da soğuk havalardaki kutlamalar şeklinde olduğu düşünülmektedir. Basit sosyal sistemlerde boş zamanların gece gündüz gibi, mevsimler ya da iklimler gibi, hasat zamanı gibi hayatın ritmi ile paralellik gösterdiği kabul edilmektedir. Zamanla toplumlar geliştikçe ve farklı sosyal sınıflar (zengin sınıflar, işçi sınıflar, köleler vb.) oluştuğunda, rekreasyon da değişim ve dönüşüm göstermiş, net olarak iş kavramından ayrıştırılarak, yüksek kültür, sosyal statü ve politik statü ile ilişkilendirilmiştir. Önceleri (Mısır uygarlığı döneminde) daha ilkel aktiviteler (at yarışı, okçuluk, avlanma, dans, içmek, kumar oynamak vb.) boş zaman aktivitesi olarak ele alınırken zamanla Yunan, Roma ve Rönesans dönemlerinde, yönetici sınıfların ve zengin ailelerin (üst sınıfların) eğlence biçimleri olarak gündeme gelmeye başlamış, bireysel değil toplumsal bir aktivite olarak şekillenmiştir (Sevil, 2012; Torkildsen, 2005).

18. ve 19. yy'da yaşanan endüstri devrimi ile birlikte fabrikalar kentsel gelişmeleri tetiklemiş, kırsal alanlardan kentlere hızlı bir göç başlamış ve çok ciddi sosyal değişimler yaşanmıştır. Kentsel nüfustaki artış, aşırı kalabalıklaşma, yetersiz konut sunumu, yoksulluk, iş saatlerinin ve çocuk işçi sayılarının artması, suç oranlarındaki artış gibi nedenler boş zaman aktivitelerinin aleyhine gelişmeler olmuşlardır. Doğanın merkezinde yaşayan kişilerin ve özellikle de çocukların özgürce hareket ettikleri, oynadıkları kırsal yaşamdan, sıkışık yaşam koşulların hakim olduğu, sınırlı oyun alanları ve sınırlı boş zaman bulunan kentsel yaşama geçişte sorunlar yaşanmış, çocuklar ucuz iş gücü olarak görülmüş ve pek çok oyun türü kötü / zararlı olarak nitelendirilmiştir. Bu olumsuz etkiler nedeni ile, 1800lerin ortalarından 1900lü yılların başına kadar önemli reformlar gerçekleştirilmiş, bu reformları gerçekleştiren kişiler; sağlıklı yaşam olanaklarından, spor ve oyun alanlarından yoksun, sorun alanları haline dönüşen kentler, toplum refahı ve özellikle de çocukların korunması konuları ile ilgilenmişlerdir. Reformcular bu süreçte boş zaman yaratmaktan daha çok

kişilere sunulan rekreasyon olanakları ile ilgilenmişler ve özellikle işçi grubu için (iş verimliliğini arttırabilmek üzere) dinlenebilecekleri ve yenilenebilecekleri sosyal olanaklar sunmayı öncelikli olarak hedeflemişlerdir (Broadhurst, 2003; Torkildsen, 2005).

Cumhuriyet döneminde rekreasyon

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulduğu dönem pek çok konuda olduğu gibi kentleşme ve rekreasyon konularında da değişimlerin ve yeniliklerin izlenebildiği bir dönemdir. Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen devrimler geleneksel yaşam biçimlerine de etki etmiş (Zorba, 2007), kişiler geleneksel bir hayat kurgusundan onlar için kurgulanan yeni bir yaşama geçiş sürecine girmişlerdir.

Bu dönemde özellikle kasaba görünümünde bir yerleşim olan Ankara’nın, modern bir başkent olarak inşa edilmesi gündeme gelmiş, kent imarı ve planlama süreçleri hız kazanmıştır. İçinde bulunulan dönemin de etkisi ile “batılılaşma ve modernleşme” çabalarının sonucu Avrupa başkentleri örnek alınarak yeni bir gelişim dönemine girilmiştir. Ancak bu süreçte Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durum değerlendirildiğinde ülkede yaşanan kıtlık ve ekonomik sıkıntıların kent yaşamına da yansdığı, 1930lu yıllarda hala pek çok kentte elektrik, su vb. altyapı şebekelerinin olmadığı, ulaşım imkânlarının çok sınırlı olduğu görülmektedir (Uludağ, 1998). Böylesi bir geçiş döneminde rekreasyon olanaklarının da çok kısıtlı olması beklenen bir durumdur.

Cumhuriyet öncesinin Ankara’sında rekreasyon alanları olarak sadece bağ evleri, bahçeler ve yaylalar varken (Uludağ, 1998), Başkent olduktan sonra toplumun sosyal yapısındaki değişimle birlikte (diplomatların, bürokratların ve yüksek tabaka mensuplarının Ankara’ya göç etmesiyle) rekreasyon tanımı da farklılaşma sürecine girmiş, yeni toplumsal sınıfın ihtiyaçlarına göre yeni mekanlar ve olanaklar şekillenmeye başlamıştır (Tiken, 2013). Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara romanı, bu değişimin toplumsal ve mekânsal yansımalarını kentte yaşayan farklı gruplar açısından ele almakta, yeni yeni kentleşen ve modernleşen bir Başkent’e (göreceli olarak daha gelişmiş bir kent olan) İstanbul’dan göç eden kişilerin beklentileri, hayal kırıklıkları ve mutsuzluklarına değinmekte, mekânsal farklılıklara dikkat çekmektedir. Romanda gruplar arasındaki çatışmalar, ayrılıklar ve bakış açılarındaki farklılıklar, değişik sosyal gruplara ait roman karakterleri üzerinden okuyucu ile paylaşılmaktadır. Roman içerisinde değinilen üç farklı dönem ve bu dönemde yaşanan dönüşüm, kentlilerin sosyal ve kültürel yapılarının mekânsal etkilerini gözlemlemek ve sürecin kentsel mekâna yansımalarını tartışabilmek açısından zengin bir içerik sunmaktadır.

Ankara romanında kentleşme ve rekreasyon ilişkisi

Roman, Sakarya Savaşı öncesi (1921-1922) dönem, Cumhuriyetin ilan edildiği dönem (1923-1926) ve Cumhuriyetin ilanından sonraki (1937-1943 yılları arası) dönem olmak üzere üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, 1921 yılında banka muameleat şefi Nazif Bey ile eşi Selma Hanım’ın Ankara’ya gelişleri, Tacettin Mahallesi’ndeki küçük bir eve yerleşmeleri ve kentle ilk ilişki kurma, ilk sosyalleşme deneyimleri anlatılmaktadır. İkinci bölüm Selma Hanım’ın yeni bir evlilik yapması ile birlikte sosyal çevresinin de değişimini ve bu süreçte yeni ve eski yaşamını karşılaştırarak, içinde bulunduğu yeni sosyal ortama uyum sağlama süreçlerini ele almaktadır. Selma Hanımın hayatı üzerinden kurgulanan bu değişim aslında bir anlamda Cumhuriyet’in, Cumhuriyet’le gelen değişimlerin ve başkent Ankara’da yaşananların da bir değerlendirmesinin yapıldığı kısımdır (Sevinç, 2009). Üçüncü bölüm Cumhuriyetin ilanından sonraki değişimin yansımalarını anlatan, 14 yıl sonrası ile başlar, bu bölüm aslında yazarın kendi hayalini yansıtan bir dönüşümün izlerini taşımaktadır. Yazar hayalindeki inkılap düşünüyü yansıttığı son bölümde (Karaosmanoğlu, 2002) roman kahramanlarının yaşamlarındaki değişimleri, sosyal ilişkilerde yaşanan başkalaşma ve Batı etkisi ile değişen rekreasyon algısının mekana yansımaları ve kent yaşamına entegrasyonu konularını ele almaktadır (Tiken, 2013; Yalçın Çelik, 2014)

Çözümlemeler

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanı, ele aldığı farklı dönemler açısından kentsel gelişim ve rekreasyonun değişimi, gelişimi konularında okuyucusuna analiz imkânı tanımakta, özellikle Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte değişen rekreasyon algısını nedenleri ile birlikte net biçimde ortaya koymaktadır. Yöntem olarak, makale kapsamında kentleşme ve rekreasyon konularına dair çözümler yapılırken, doğrudan konuya ilişkin verilerin analiz edilebileceği parçalar ele alınarak, değerlendirmeler -dönemsel değişimlerin gözle*8nebileceği şekilde- 3 kısım olarak formüle edilmeye çalışılmıştır.

1. Kısım

1922 öncesi dönemde Ankara'ya İstanbul'dan göç eden Nazif Bey ve Selma Hanım'ın kente gelişlerinin, kentle ilk karşılaşmaları ve kenti algılamalarının, kente dair ilk izlenimlerinin analiz edildiği bu bölüm, Cumhuriyet öncesi Ankara'nın mekânsal durumu ve sınırlı rekreasyon olanakları hakkında okuyucuya bilgi vermektedir.

İstanbul'dan Ankara'ya gelen Selma Hanım'ın, kente dair ilk izlenimleri gelişmemiş kasaba görünümündeki Ankara'yı tüm açıklığı ile gözler önüne sermektedir. Selma Hanım Ankara'ya ilk gelişini ve yerleştiği Tacettin mahallesindeki ev ile çevresini daha önce yaşadığı kent olan İstanbul ile karşılaştırarak betimlemekte ve bu kenti; altyapı ve kanalizasyonu yetersiz, neredeyse tüm evleri kötü, düzensiz, estetikten uzak ve doğal güzellikleri bulunmayan bir çevre olarak nitelendirmektedir (Karaosmanoğlu, 2002; Yalçın Çelik, 2014).

Dönemin kentleşmesinde, yolları ve altyapı şebekesi henüz yapılandırılmamış olan Ankara'da dar, toprak ve karanlık yollar, Selma Hanım ve Nazif Bey'in ilk geldikleri dönemde kentsel işlevlerin yetersizliği, romanın o döneme dair mekânsal analizi için önemli satırlardır. "... Selma Hanım geçenlerde ev sahibi hanımlarla çarşıya gitmişti. Bir mendil bulamayarak geri döndü. Ne Samanpazarı, ne Çıkırıkçılar Yokuşu, ne Balıkpazarı, ne İstanbul Caddesi, ne Karaoğlan Çarşısı kaldı (s. 33)" satırları aslında Selma Hanım'ın İstanbul'dan sonra Ankara'da çok basit ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak kadar çaresiz olduğunu anlatan satırlar olarak dikkat çekmektedir. Dönemin kentleşme açısından geri kalmışlığını ve kentsel altyapının yetersizliğini ise

"...Sokaklarda, tek bir fener yoktur. Bazı, o kadar zifiri karanlık olur ki, Nazif, yürümek için yalnız ayaklarının değil, ellerinin de yordamına ihtiyaç duyardı. Çıkırıkçılar yokuşunu bir sincap çevikliği ile tırmanır ve yokuşun üst başında soluk soluğa kalırdı. Bir müddet durup aşağıya bakardı. Aydınlık namına, yalnız istasyondaki on altı elektrik ampulünden başka bir şey görünmezdi. Sol tarafta, hapishane olarak kullanılan eski taş binanın ağır ve korkunç silueti bir ikinci karanlık gibiydi. Bunun mazgallarından, bazı o kadar donuk bir aydınlık sızardı ki, Nazif, buna, yekpare karanlığı bin kere tercih ederdi. Ve o vakit, içini bir korku alıp Samanpazarı'na doğru daha hızlı yürümeye başladılar. Oradan, Tacettin mahallesine giden dar yokuşlardan birine sapar, taştan taşa sekerek ve elleriyle kerpiç duvarlara tutunarak nihayet, kan ter içinde evine varırdı (s. 89)"

satırlarından anlamak mümkündür.

Etlik, Keçiören ve Çankaya'daki bağlar, kısıtlı alışveriş olanakları, kent dokusuna alternatif (o zamanın Ankara'sının çorak ve bozkır görüntüsüne alternatif) yeşil alanları ziyaret, at ile gezintiler, Dikmen'in yeşil ve peyzaj değeri yüksek manzarası, Kavaklıdere korusu ve bu alanda bulunan bağ evleri gibi doğal değerleri konu alan rekreasyon aktiviteleri bu dönemin en popüler hatta belki de tek tip rekreasyon olanakları olarak öne çıkmaktadır. Bir de dönemin sosyalleşme mekânı (bir başka deyişle en popüler kamusal mekânı) Meclis karşısındaki Belediye Bahçesi olarak belirtilmektedir. Bu alan, bahsi geçen dönemde, kişilerin birbirlerinden içinde bulunulan durum ve

harbe dair en taze ve yetkili kişiler tarafından yapılan yorumları öğrendikleri önemli bir iletişim alanı olarak dile getirilmektedir.

Okuyucu romanda;

“.... Etlik'te, Keçiören, Çankaya'da edindikleri bağlara gidip gelmek için bir tek eşekten sıra ile istifade ediyorlardı” (s.29);

“Ankara'da bence yapılacak birşey vardır: atla dolaşmak. Bilmezsiniz bu Ankara'nın etrafının topografyası kaval-kad'a ne kadar müsaittir” (s. 42);

“Ankara'yı küçük bir yer mi sandınız? Sizi daha nerelere götüreceğim. Bu caddenin ucunda Dikmen diye bir yer vardır, o kadar pitoresktir ki....” (s.61-62);

“Derken, bir küçük kavak korusunun içine girdiler. Bunun ortasında ince ve berrak bir su akıyordu. Hakkı Bey buranın adını söyledi: ‘Kavaklıdere – ve ilave etti – işte Çankaya bu noktadan başlar.’ Hakikaten kavaklar arasından çıkılınca topografya değişiyor, hatırı sayılır bir dik yokuş başlıyordu. Bir tepeye doğru kıvrıla kıvrıla çıkılan bu yokuşun her tarafında ağaçlıklı bağlar vardır ve bunların ortasında çatıları kırmızıya boyanmış, kırmızı pencerele kerpiçten bağ evleri, tıpkı Eyüp oyuncaklarını andıran mimarileriyle, süsleriyle manzaraya keskin bir hususiyet vermektedir....” (s. 63);

“.... (Ankara) Muhasara edilmiş bir kaleyi, veya sadece, ahalisi çoktan göçmüş bir eski şehir harabesini andırıyordu. Nazif bu viranenin içerisinde yürüyerek Meclisin civarına kadar geliyordu. Orada, ekseriya, Murat Bey'le buluşuyorlardı. O, ailesini Kayseri'ye göndereli ve Meclis müzakereleri günden güne mevzuunu kaybedeli, hemen, bütün saatlerini -birçok kimseler gibi- Meclis karşısındaki Belediye Bahçesinde geçiriyordu.... Meclisten sızan en taze muharebe havadisleri buradan alınabilir ve gene harbe dair en selahiyetli tefsirler, mülahazalar burada yapılırdı....” (s.88)

satırlarından bahsi geçen rekreasyon alanlarını ve rekreasyon davranışlarını izleyebilmektedir.

Bu dönemde mekânsal kalkınmadaki geri kalmışlık, kentsel hizmetlerin yetersizliği ve rekreasyon aktivitelerinin son derece kısıtlı olması, okuyucu tarafından, içinde bulunulan zor koşullarla doğrudan ilişkili, yaşanan savaş döneminin de etkisi ile beklenen bir durum olarak algılanmaktadır. Toplumun içinde bulunduğu süreç; dönemin politik, fiziksel ve sosyal durumu analiz edildiğinde, özgürlük ve yaşam mücadelesi veren bir toplumun ayakta kalma çabası olarak da yorumlanabilir. Bu dönemin gündelik yaşamında rekreasyon, kişilerin hafta sonları Ankara'nın çorak ve harabe görüntüsünden bir nebze de olsa uzaklaşmak ve doğa ile iç içe mekanlarda dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, tanıdık kişiler ile bir arada zaman geçirerek sosyalleşmesi şeklinde izlenmektedir. Ancak kişilerin dinlenme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve doğa ile iç içe olabilecekleri yeşil ve bağlık arazilerin varlığı, kentleşme ve batılılaşma çabaları ile ilk yok olmaya başlayan alanlar olarak da dikkat çekmektedir. Keza Ankara'nın ekolojik tahribatını konu alan bir başka çalışmada, Aydın (2012) tarafından, kentleşme sürecinde ilk feda edilenlerin Bağ Evleri olduğu, Çankaya bağları, Araçlar Deresi, Cevizlidere, Kirazlıdere, Balgat Bağları, Seyranbağları, Türközü Bağlarının ilk aşamada kentleşen mekanlar olduğu dile getirilmektedir.

2. Kısım

Cumhuriyet dönemini; 1923-1926 yılları arasını konu alan bu bölümde kentsel alanların planlı gelişme dönemine girmesi ve rekreasyondaki değişim, Selma Hanım'ın hayatındaki değişim ile paralel olarak ele alınmakta, yeni “modern” ya da başka bir deyişle “batılı” bir hayatın günlük yaşama ve sosyal hayata yansımaları olarak izlenmektedir.

Yazar, Selma Hanım'ın hayatındaki değişimi, toplumsal değişim ile özdeşleştirerek romanın kurgusunda; ilk eşi Nazif Bey'den boşanarak ikinci eşi Hakkı Bey ile evlenmesi sürecini: "...Tacettin mahallesindeki ilk evlilik hayatından, Keçiören bağlarındaki ilk seviştikleri günlerden, Çankaya'daki balayına ve oradan Yenişehir'de yaptırdukları bu modern konforlu eve kadar geçen vakaların tezliğini ancak bir sinema makinesinin baş döndürücü hassasiyeti tespit edebilirdi" (s.100) satırları ile dile getirmektedir.

Değişen rekreasyon aktiviteleri, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte "Batılılaşmanın" ilk toplumsal yansımaları olarak izlenmekte, batılı toplumlara öykünerek gerçekleştirilen yılbaşı baloları, danslar, briç toplantıları, evlerde düzenlenen çaylar, konserler gibi pek çok aktivite yeni aktiviteler olarak öne çıkmaktadır.

"Akşamüstü, ancak davetli oldukları çayda biraz kendilerine gelebildi. Bu danslı, briçli bir çaydı..." (s.105); "Bu kış, Noel ve yılbaşı balolarına, Ankara'da, her seneden daha zevkli bir hazırlanış vardı. Çünkü, bu eğlenceler, henüz açılmış olan Ankara Palas'ın büyük hall ve salonlarında yapılacaktı. Buranın bin kişiden fazla davetli alabileceği söyleniyordu..." (s. 109), "...Selma Hanım git gide bunların tiryakisi oldu. Bir suvareye, bir baloya, bir danslı çaya, bir konsere gittiği vakit gözleriyle Neşet Sabit'i araştırıyor, göremeyince adeta üzülmüyor ve görünce, onu, hemen yanına çağırıp acı ve sert belagatini tahrir etmeye çalışıyordu..." (s. 124)

satırları değişimin ve yenilenmenin en net izlenebildiği satırlar olarak dikkat çekmektedir. Bu dönüşümün aslında bir yandan da sosyal ayrışmayı tetikleyerek, toplumu "birey olarak yaşayanlar (elit kesim)" ve "cemiyet halinde yaşayanlar (alt sınıf)" olarak iki farklı sınıfa böldüğü de romanın: "... Çünkü, cemiyet harici ve cemiyete rağmen yaşayan müfrit ferdiyeçilersiniz. Ben ise cemiyetin içinde kaybolmuş bir adamım" (s.124) satırlarında ve bu satırların yer aldığı bölümde dile getirilmektedir. Şehircilik açısından ele alındığında ise yeni bir planlı dönemin ilk izleri

"Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediliyordu. Taşhan'ın önünden Samanpazarı'na, Samanpazarı'ndan Cebeci'ye, Cebeci'den Yenişehir'e, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru uzanan sahalarda apartmanlar, evler, resmi binalar sanki yerden fıskırırcasına yükseliyordu. .... Mesela Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villalar arasında kulesiz, saçaksız binalara rast gelmemek mümkün değildir." (s. 127); "Neşet Sabit böyle düşünerek, Türk Ocağı'nın köşesinden eski Ankara mahallelerine varmıştı. Bu noktadan itibaren her şey bundan elli yıl evveline dönüyor." (s. 136), "... Aşağıdaki caddenin elektrik aydınlıkları, buraya kadar aksediyordu. Neşet Sabit, hatırladı ki, İstiklal Harbi esnasında da evine geç döndüğü akşamlar, Çıkrıkçılar Yokuşunun başından istasyonun bir avuç elektrik aydınlığına böyle dönüp uzaktan bakardı. Fakat, o bakışla bu bakış arasında, şimdi ufak bir fark vardı. Eskiden, Neşet Sabit, istasyonun lambalarını, alelade bir medeniyet hasretiyle seyredirdi. Şimdi ise, bunlara, bir fukaranın bir zengin malına bakışı gibi bakıyordu." (s.136 - 137), "Oturduğu mahallede, henüz hiçbir evin ne elektriği, ne suyu vardı. Elektrik çok pahalıya mal oluyor, yanaşılmaz bir lüks telakki ediliyordu. Suya gelince, onun tesisatı henüz bitmemişti." (s.137), "... Gerçi Jansen Planına göre açılmış olan ana cadde, henüz, herhangi bir Avrupa metropolündeki boulevard veya avenue'ler gibi işlek ve canlı görünmekten uzaktı. Fakat, bu ana caddeye doğru inen sokaklarda eski tenhalıktan eser kalmamıştı. Çünkü, eski şehrin bir salyangoz izine benzeyen dolaşık, çapraşık sokaklarında dağılıp kaybolan halk, şimdi, belli başlı birkaç muntazam mahallede toplanmış bulunuyordu" (s. 176)

satırlarında bulunmaktadır.

Cumhuriyetin ilan edildiği ve toplumsal dönüşümün yaşanmaya başladığı süreçte, toplumda bir kesim elit sınıf olarak Cumhuriyetin sunduğu tüm yeni olanaklardan yararlanırken, "alt sınıf"

olan bir grup da bu elit sınıfa kimi zaman imrenerek kimi zamanda nefretle yaklaşmakta, Cumhuriyetin getirdiği tüm yenilikleri “batının yozlaşması” olarak değerlendirmektedir. Ankara'nın imar çalışmalarının da başladığı bu dönemde eski Ankara'da büyüyenler, yeni Ankara'ya uyum sağlamakta güçlük çekmekte, Ulus ve Samanpazarı çevresindeki aileler (bunlar daha çok dar gelirli, kalabalık ve mütevazı ailelerdir) geleneksel yaşam biçimlerine devam ederken, kimi zaman da yenilikleri ve yaşanan değişimi yadırgamaktadırlar (Yüce, 2010). Tüm bu yaşananların paralelinde, topluma sunulan yeniliklerde batıyı örnek almak, Aydın'ın da “Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara” isimli yazısında dile getirdiği gibi Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulması ve Batı'ya benzemek, modernleşmek amacı ile Ankara'nın ormanlaştırılmasının gündeme gelmesi (Aydın, 2012), hatta kentin planlanması sürecinde bile toplumun kültürel yapısını bilen Türk mimarlar yerine batılı mimarları bu konuda yetkili kılınması toplumun belli kesimlerinin tepkisini çekmiş, batılılaşma karşıtı söylemlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

3. Kısım

Cumhuriyetin ilanından sonraki 1937-1943 yılları arası dönemin ele alındığı bu bölüm, romanda yazarın Cumhuriyet sonrası ve batılılaşmanın da etkisi ile hayalini kurduğu bir geleceği resmeden, modernleşmiş bir toplumun izlerinin gözlemlendiği, artık boş zaman algısının ve rekreasyonun günlük yaşamda yerini aldığı, farklı rekreasyon aktivitelerinin gündeme geldiği ve zengin bir aktivite çeşitliliğinin yaratılmaya başlandığı dönemi ele almakta, planlı kentleşme süreci ile birlikte yeni yapılanan kültürel aktivite mekanlarına değinilmektedir. Romanda bu dönem; Selma Hanımın üçüncü eşi Neşet Sabit ile hayatını birleştirmesi ve yeni yaşamını bu evlilik süreci ile ilişkilendirerek anlatması şeklinde kurgulanmıştır.

Boş zaman kavramının ve yeni rekreasyon aktivitelerinin;

“... frenklerin ‘loisir’ dedikleri boş vakitlere hiç de yer yok değildi. Fakat, gerek Selma, gerek Neşet Sabit, böyle tatil günlerini, evde kapanıp kalmaktansa, bin türlü cazibeler dolu olan Ankara şehrinin umumi eğlence yerlerinde geçirmeyi tercih ediyorlardı. Havanın iyi olduğu günlerde kır gezintileri, spor eğlenceleri, Stadium'daki müsabakalar; fena olduğu günlerde, şehrin belli başlı sanat müesseselerindeki senfonik konserler, sergiler, Halkevinin gittikçe tekemmül eden temsilleri, onları, kendilerine doğru çekiyordu.” (s. 175 - 176)

satıları ile anlatıldığı bu bölümde, artık doğal alanların yanı sıra özel olarak inşa edilmiş gerek açık, gerekse kapalı alanların da farklı rekreasyon aktivitelerine olanak vererek, topluma sunulduğunun ipuçlarını okuyuculara vermektedir. Hatta bu satırlarda yer alan “bin türlü cazibe” ifadesi kişilere sunulan rekreasyon olanaklarının zenginliği konusunda okuyucuyu bilgilendirmektedir.

Roman kahramanı Selma Hanım bu bölümde toplumun modern yüzünü yansıtan, gelir seviyesi açısından orta grubu temsil eden ve kültürel açıdan daha donanımlı Neşet Sabit ile evlenmiştir. Bu evlilik ile birlikte ele alınan yeni yaşam kurgusunda, kişilerin katıldıkları boş zaman aktiviteleri de biçim değiştirmiş, kültürel aktiviteleri kapsayan (konser, temsil, piyes, tiyatro vb.) rekreasyon davranışları öne çıkmıştır. Bu değişim romanda;

“... Burada, müzik namına yalnız senfonik konserler, büyük bir Türk sanatkarı tarafından harmonize edilmiş yerli danslar ve folklor havaları çalınıyordu. Gerçi henüz opera binasına başlanmamıştı ve Büyük Devlet Tiyatrosu daha açılmamıştı. Fakat Halkevi'nin sahnesi, Ankaralıların gittikçe artan temaşa (oyun, temsil, piyes, tiyatro) ihtiyacını tatmin edebiliyordu.” (s. 178), “Selma Hanım'la Neşet Sabit, Kaledibi'nin Cebeciye bakan yamacında geniş taraçalı bir apartmanda oturuyorlardı.” (s.185), “Ve tiyatrodan çıkıp doğru Pınarbaşı'na gittiler. Pınarbaşı, sanatkarlar ve mütefekkirler arasında büyük rağbet kazanmış

olan bir cabaret artistique'in adıdır ve burada eğlenceler tamamiyle kültürel bir mahiyet taşır." (s.203), "... Bunların hepsi birden, Ankara'yı, ta Çankaya'dan Keçiören'e kadar tatlı bir Batı aydınlığı içine almıştı ve tıpkı Ankara'nın aksam saatlerinde olduğu gibi bu berrak ve yekpare ışığın rengi dakikada bir değişiyordu." (s.229)

satırları ile izlenmektedir. Artık toplum batılılaşma yönünde en büyük adımları tamamlamış, planlı bir Başkent'in, Batı izlerini taşıyan geniş bulvarları, meydanları ve kamusal mekânları, batının sahip olduğu kültürel olanaklar ve boş zaman aktiviteleri topluma sunulan hizmetler olarak kentte yerini almıştır. Başkent'in merkezinde, yeni kamusal ve kültürel mekanların inşası, kişilerin zaman geçirebilecekleri açık ve yeşil alanların oluşturulması, artık herkesin bu alanlara erişmesine olanak yaratmış, toplumun tüm kesimleri için dahil olunabilen farklı rekreasyon aktiviteleri sunulmuştur.

Sonuç

İlkel toplumlardan günümüze kadar değişen ve gelişen, güncel yaşam koşulları ve teknolojilerle dönüşüm gösteren rekreasyon, kentleşme ile doğrudan ilişkili, kentin mekânsal kurgusundan, sosyal ve kültürel yapısından etkilenirken bir yandan da bireyleri kişisel gelişimleri açısından şekillendiren önemli bir kavramdır. İlk ortaya çıktığı dönemlerde mekânsal etkilerden çok kişilerin yaşamsal aktivitelerine göre şekillenen rekreasyon aktiviteleri, genellikle kutlamalar şeklinde gerçekleştirilirken, süreç içerisinde mekan kurgusunun da devreye girmesiyle özellikle zaman ayrılan aktivitelere dönüşmüşlerdir. Bu süreçte toplumların gelişmişlikleri rekreasyon açısından da belirleyici olmuş, kişilerin refah seviyeleri yükseldikçe, düzenli yaşam biçimleri rekreasyon tercihlerini de şekillendirmeye başlamıştır. Bahsedilen değişimin en güzel izlenebileceği eserlerden birisi olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara romanı; Cumhuriyet öncesi, Cumhuriyetin ilanı ve Ankara'nın başkent oluşu ve Cumhuriyetin ilanından sonraki üç farklı dönemi ele alarak, hem mekânsal hem de sosyal ilişkiler üzerinden, zaman ve mekân birlikteliği temelli tartışmalar yapmaktadır. Roman kahramanlarının renkli ve değişken yaşamları ile okuyucunun ilgisini her daim canlı tutabilen bu romanda, toplumsal ve kentsel mekânsal değişimin rekreasyon üzerindeki etkileri açıkça görülebilmektedir.

Romandaki zaman kurgusu ile ortaya konan üç dönemden birincisinde, Cumhuriyet öncesi savaş yıllarına ve bu dönemde yaşanan toplumsal sıkıntılara değinilmektedir. Henüz gelişmemiş olan bir kentte (dönemin çorak kasabasında) insanların günlük yaşamları, sosyal ilişkileri ve mekânsal yetersizlikler tüm sadeliği ile ortaya konmaktadır. Cumhuriyetin ilanını konu alan ikinci bölüm ise toplumsal kalkınmanın mekânsal yansımalarını, kişilerin bu süreçte yaşadıkları dönüşümü, değişen sosyal ilişkileri ele alırken bir yandan da aslında böyle bir değişimin yarattığı sosyal ayrışmayı da etkili bir biçimde okuyucusuyla paylaşmaktadır. Kentsel gelişmenin, yenilenmenin ve romanda denildiği şekli ile "batılılaşmanın" kişiler tarafından nasıl algılandığı, toplumdaki farklı sosyal sınıfların oluşumu ve bu sınıfların değişime olan farklı yaklaşımları romanın önemli analizleri arasında yer almaktadır. Son bölümde ise Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından geçen ondört yıllık sürenin peşi sıra yaşanan 6 yıl, yazarın kişisel beklentilerini yansıtan, yaşanmasını istediği modernleşmenin satırlara döküldüğü bir bölüm olarak okuyucu ile buluşmaktadır. Yazarın, modern Türkiye'nin toplumsal yapısını (kadın ve erkeklerin eşitliği, toplumsal statükolarının eşliği), yenilikçi mekân kurgusunu (Avrupa'nın bulvarları ve "avenue"ları, lüks konutlar vb.) ve batılı toplumların boş zaman aktivitelerini (dans, balo, konser, tiyatro vb.) sosyal ve kültürel dönüşümü de vurgulayarak ele alması, incelenen eseri gerek edebi niteliği, gerek geçtiği dönemin temel niteliklerini yansıtır, gerekse çözümleyici olması açısından incelemeye değer bir eser haline getirmektedir.

Sonuç olarak incelenen eserden de yola çıkılarak denilebilir ki; toplumların mekânsal nitelikleri, gelişmişlik durumları ve sosyo-kültürel yapıları, toplumsal refah, sosyal ilişkiler, kentsel ayrışma ve rekreasyon aktivitelerinin sunumu ve bu aktivitelere katılım konularında belirleyici temel etkenlerdir. Kişiler yaşadıkları toplumlarda, sahip oldukları ekonomik durum, aile yapıları, toplumsal geleneksel normlar ve meslekleri gibi etkenlerle farklı konumlarda bulunabilmekte, dolayısıyla bu etkenlerden kaynaklı farklı sosyal ve kültürel statülerde yer alabilmektedir. Bu farklılaşma, kişilerin yaşam biçimlerini şekillendirerek, kişisel tercihlerin belirlenmesinde ve tercihler üzerinde kişisel özelliklerden kaynaklı olmayan toplumsal etkilerin daha net biçimde anlaşılmasına da olanak sağlamaktadır.

Kentleşme ve kalkınma kavramları, sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal boyutları olan girift kavramlardır. Bu nedenle birbirlerinden bağımsız olarak düşünülemezler. Bu kavramlardan herhangi birinin göz ardı edilmesi durumunda, toplumlara sunulan yenilikler ve hizmetler, toplumsal ayrışmayı tetikleyecek, sunulan olanaklara ulaşamayan kişiler / gruplar ile diğerleri arasında bir ötekileşme yaşanması kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla tüm bileşenlerin birlikte değerlendirilerek, temelde mekânsal, ekonomik ve sosyal kalkınmanın paralel biçimde sağlanabilmesi; yaşanan değişim ve dönüşümün toplumlar tarafından içselleştirilmesinde ve yaşam kalitesi yüksek yerleşimlerin oluşturulmasında önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydın, S. (2012). Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara, F.Ş. Canteke (Haz.), *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara* içinde (s. 57-96). Ankara: ANKEY Yayıncılık
- Broadhurst, R. (2003). *Managing Environments for Leisure and Recreation*, New York: Taylor & Francis
- Sevil, T. (2012). Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi, S. Kocaekşi (Edt.), *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1468* içinde (s. 2-26), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Sevinç, C. (2009). Atatürk Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Millî Mücadele. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4 /I-II Winter 2009, p. 2011-2040, Ankara-Turkey
- Tiken, S. (2013). Zaman Ve Mekân Birlikteliği Açısından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara Romanı Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/13 Fall 2013, p. 1551-1560, Ankara-Turkey
- Torkildsen, G. (2005). *Leisure and Recreation Management* (5th ed.). New York: Taylor & Francis e-Library
- Uludağ, Z. (1998). Cumhuriyet Döneminde Rekreasyon ve Gençlik Parkı Örneği, Y. Sey (Edt.), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (s. 65-74). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Yalçın Çelik, S. D. (2014). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara Romanı Bağlamında Kemalist İdeoloji ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Bir Başkent İnşası. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 93-107

-
- Yüce, S. (2010). Yenişehir’de Bir Öğle Vakti. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* ,Volume 5/2 Spring 2010, p. 1405-1433, Ankara-Turkey
- Zorba, E. (2007). Türkiye’de Rekreasyona Bakış Açısı ve Gelişimi, Türkiye’de Rekreasyona Bakış Açısı ve Gelişimi, *Gazi Haber Dergisi*, Eylül 2008: 52-55.